

BAUSKA ŽEČPOSPOLITAS UN ZVIEDRIJAS KARA LAIKĀ 1658.–1660. GADĀ

Konrads Bobjaņskis

Vēstures doktors, docents, Varšavas Universitātes Vēstures institūts.

Zinātniskās intereses: jauno laiku militārā un politiskā vēsture.

E-pasts: k_bob@wp.pl

Kāds bija nelielās Kurzemes un Zemgales hercogistes stāvoklis jaunajos laikos šajā Eiropas daļā notiekošo lielo starptautisko konfliktu izaicinājumu priekšā? Kādu politiku centās realizēt hercogs Jēkabs Ketlers Otrā Ziemeļu jeb Žečpospolitas un Zviedrijas kara laikā 1655.–1660. gadā, un kādu cenu par to samaksāja viņa valsts un iedzīvotāji? Kāds bija Kurzemes militārā faktora un turienes cietokšņu stāvoklis tajā laikā? Uz visiem šiem jautājumiem iespējams atbildēt, pētot Bauskas – vienas no galvenajām hercogistes pilsētām – vēsturi 1658.–1660. gadā – laikā, kad Zemgales teritorijā notika sīvas kaujas starp zviedru un lietuviešu karaspēkiem, turklāt vietējie iedzīvotāji bija tikai to pasīvi novērotāji un vienlaikus galvenie upuri.

Atslēgas vārdi: Polijas–Lietuvas Žečpospolita, Zviedrija, Otrais Ziemeļu karš, Kurzemes un Zemgales hercogiste, Bauska, Jēkabs Ketlers.

Raksta tēma ir sarežģītie Bauskas pilsētas likteņi 17. gadsimtā. Bauska bija viena no svarīgākajām Kurzemes un Zemgales hercogistes pilsētām t.s. Otrā Ziemeļu kara laikā (1655.–1660. gadā). Pats šis karš, kas poļu vēsturiskajā literatūrā tiek dēvēts par “Plūdiem”, izcēlās, Zviedrijai cenšoties nodibināt savu pilnu hegemoniju visā Baltijas jūras reģionā. Galvenais Zviedrijas karaļa Kārļa X Gustava mērķis bija iekarot Baltijas jūras piekrasti, kas vēl palika Žečpospolitas varā. Turklāt oficiālais kara iegansts bija pretenzijas, kādas uz Zviedrijas troni izteica Polijas karalis Jans Kazimirs Vāsa (*Waza*), kura tēvam Sigismundam III (*Zygmunt III*) 1600. gadā tika atņemtas mantotās tiesības uz troni Stokholmā.

Bauskas pils likteņi Otrā Ziemeļu kara laikā līdz šim vēl nav pieredzējuši atsevišķu vēsturiski militāru pētījumu.¹ Polijas historiogrāfija ar šo jautājumu nodarbojusies tikai garāmejojot – plašāku, 1655.–1660. gada militārajām norisēm veltītu darbu lappusēs vai arī analizējot militārās operācijas Kurzemes hercogistē 1658.–1660. gadā. Nav daudz informācijas par šo tēmu arī zviedru vēsturnieku darbos, bet Latvijas jaunākajā vēstures literatūrā uzmanību pelna Mārītes Jakovļevas darbi.

1658.–1660. gadā notikušo kauju par Bausku detalizēts atspoguļojums ir iespējams, pateicoties pirmkārt daudziem rokrakstu avotiem, kas saglabājušies. Polijas arhīvos un bibliotēkās Varšavā un Krakovā atrodas ļoti plaša tālaika lietuviešu komandieru – Mihala Kazimira Paca un Aleksandra Hilarija Polubiņska, kā arī Boguslava Radzivila korespondence (vairāki simti vēstuļu). 1658. gada oktobrī notikušās kapitulācijas jautājumu iespējams ļoti detalizēti izpētīt, izmantojot pašlaik Maskavā esošos materiālus, kurus savai aizstāvībai savācis Bauskas komandants Vilhelms Korfs. Vērtīgs papildinājums minētajam ir Rīgā glabātie Kurzemes hercogu arhīva materiāli. Turklāt nav apšaubāms, ka virkni jautājumu būtu iespējams apgaismot, balstoties uz Zviedrijas avotiem, kas šajā rakstā izmantoti vienīgi nelielā apjomā.

Zviedrijas karaspēka agresija pret Žečpospolitu 1655. gadā sākotnēji vienīgi nedaudz skāra Polijas–Lietuvas valsts vasaļteritoriju – Kurzemes un Zemgales hercogisti. Pateicoties prasmīgai politikai, hercogam Jēkabam Ketleram (*Kettler*) vairāk nekā trīs gadus izdevās politiski lavierēt starp lielvalstīm un formāli saglabāt šajā konfliktā neitrālu nostāju, līdz ar to – arī pasargāt savu nelielo valsti no lielajiem kara postījumiem. Hercogistei šajā laikā neuzbruka arī Maskavijas karaspēks, kaut 1654.–1655. gadā tas bija ieņēmis Lietuvas lielkņazistes lielāko daļu, bet 1656. gadā savā varā pārņēma gandrīz visu Latgali un mēģināja ieņemt Rīgu. Jo vēl 1655. gada janvārī Ketlers bija noslēdzis vienošanos ar caru Alekseju Mihailoviču, apņēmoties nesniegt nekādu militāru

palīdzību karalim Janam Kazimiram (*Jan Kazimierz*) un pretī saņemot garantiju, ka cara karaspēks liks mierā hercoga īpašumus.²

Minētais stāvoklis mainījās vienīgi 1658. gada otrajā pusē, kad sakarā ar militārā stāvokļa pasliktināšanos citās frontēs zviedri beidzot izšķīrās ievest savu karaspēku Kurzemē un Zemgalē. Šī lēmuma ģenēzi visticamāk jāmeklē pirmām kārtām apstākļi, ka 1657. gadā tika lauzta Kārļa X Gustava un Brandenburgas elektora Frīdriha Vilhelma savienība. Tādējādi okupētajai hercogistei bija, no vienas puses, jākļūst par izdevīgu bāzi uzbrūkošā zviedru karaspēka darbībai gan pret Prūsijā esošajām poļu-brandenburgiešu vienībām, gan pret Lietuvas lielkņazistes armiju. No otras puses, kaut arī pret šo informāciju jāizturas ļoti piesardzīgi, iespējams, ka par intervences ieganstu kļuva Ketlera sievas un elektora māsas Ludvikas Karolīnas rīcība, viņai it kā intensīvi cenšoties pierunāt Hoencollernu pārtraukt sadarbību ar zviedriem.³

Uzdevums okupēt hercogisti tika izvirzīts feldmaršalam Robertam Duglasam (*Douglas*). Kopš 1658. gada septembra viņš, vadot savu karaspēka vienību (vairāk par 4000 karavīriem), realizēja karadarbību Ziemeļzemaitijā, bet pēc tam atkāpās pie Dobeles Dienvidzemgalē, kur izveidoja nometni. Duglasam vispirms bija jāpieprasa no Ketlera pārtraukt visus diplomātiskos sakarus ar Žečpospolitu, Maskaviju un Brandenburgu, apgādāt zviedru karaspēku ar pārtiku un naudu, bet vispirms – nodot ķīlā Jelgavu un Bausku. Kad sarunas beidzās neveiksmīgi, naktī no 9. uz 10. oktobri⁴ zviedri pulkveža Nikolaja Bota (*Both*) vadībā negaidīti uzbruka Jelgavas pilij. Ketlera rezidence tika ieņemta gandrīz bez cīņas, hercogs ar visu ģimeni sagūstīts un aizvests uz Rīgu, bet pēc tam – 1659. gada septembrī nogādāts uz Maskavijas pierobežu – Ivangorodu.⁵

Par savu galveno mērķi, neskaitot Jelgavas ieņemšanu, zviedri izvirzīja Bauskas pārņemšanu savā kontrolē. Bauskas pils bija ļoti svarīga vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, neraugoties uz samērā novecojušiem nocietinājumiem, tā bija svarīgākais cietoksnis Dienvidzemgalē, kas atradās uz galvenā stratēģiskā ceļa no Rīgas uz dienvidiem – Lietuvas lielkņazistes virzienā un kurai joprojām

bija liela militāra nozīme. Turklāt Bauska bija ļoti svarīgs administratīvais un politiskais centrs – šeit bieži notika landtāga sēdes (sevišķi 16. un 17. gadsimta mijā), kā arī viena no galvenajām Ketleru dinastijas hercogu rezidencēm.⁶

Bauskas pils, kas atradās uz neliela, bet grūti pieejama klintsveida paugura Mūsas un Mēmeles satekā, veidojās no divām daļām. Vecāko vēl 1443. gadā uzcēla vācu krustnešu ordeņa Livonijas atzara mestrs, un tā, protams, bija pilnīgi neatbilstoša prasībām, kādas tika izvirzītas pastāvīgajiem nocietinājumiem 17. gadsimta otrajā pusē. 1584. gadā pēc hercoga Gotharda Ketlera iniciatīvas notika cietokšņa pārbūve, un tad austrumu pusē tika piebūvēts liels dzīvojamais komplekss, kuram, pēc arhitektūras vēsturnieku domām, bija arī moderni zemes nocietinājumi (valnis), kas varēja pasargāt no šaujamo ierociņu uzbrukumiem.⁷

Tomēr tie nebija nopietns šķērslis modernizētajai Zviedrijas armijai jau 17. gadsimta 20. gadu karu laikā. Piemēram, 1625. gada karagājiena laikā 27. septembrī Bausku ieņēma zviedru karaspēks, ko komandēja pats Gustavs II Ādolfs, ģenerāluzbrukumā, kas bija uzsākts pēc trīs, saskaņā ar citiem avotiem – tikai vienu dienu ilga aplenkuma. Turklāt zviedriem pietika ar vienas dienas aplenkumu. Cits jautājums, ka pils, tieši tāpat kā citas hercogistes pilsētas, vispār tajā laikā nebija sagatavota aizsardzībai. To aizsargāja ne vairāk par 100, bet vēl ticamāk, kā toreiz ziņoja Lietuvas lielkņazistes lauka hetmanis Kšištofs Radzivils (*Radziwiłł*), – tikai 30 karavīri, no kuriem vien 12 bija kaujasspējīgi, bet pārējie slimoja.⁸ Tāpēc vairāk ticama Bauskas militārās nozīmes pārbaude notika 1628. gadā. Samērā labi apgādātais zviedru garnizons gandrīz 170 vīru sastāvā toreiz varēja aizstāvēties pret Lietuvas karaspēka uzbrukumu (uzbrucējiem trūka spēcīgas aplenkuma artilērijas un bija vienīgi trīs 12 mārciņu lielgabali) ilgāk par mēnesi – no aprīļa sākuma līdz 18. maijam.⁹

Otrā Ziemeļu kara laikā Jēkabs Ketlers pievērsa samērā lielu uzmanību pienācīgai Bauskas apgādei, protams, savu drīzāk peticīgo iespēju robežās. Minēto var apliecināt apstākļi, ka par cietokšņa komandantu (tātad arī Bauskas stārastu) viņš iecēla

Vilhelmu Ernestu Korfu (*Korff*). Tas bija ļoti pieredzējis virsnieks (dzimis 1604. gadā), kurš jau vairākus gadu desmitus bija dienējis Lietuvas lielkņazistes armijā. Karadienestu viņš bija uzsācis 1621. gadā, vēlāk ārzemnieku vienības sastāvā piedaloties daudzos karagājienos pret zviedriem līdz pat 1629. gadam. Interesanti, ka 1628. gadā viņš jau cīnījās pie Bauskas, bet Korfa komandētie vācu kājnieku karavīri pēc tam tika iekļauti šīs pils garnizonā. Pēc 1648. gada Korfs kā kājnieku pulkvedis piedalījās kaujās pret kazakiem, bet 1654. gadā vadīja smagās vienības, kuras aizstāvēja Smoļensku pret Maskavijas armiju. 1655. gada augustā, pēc Viļņas zaudēšanas, kopā ar savu komandieri – Janušu Radzivilu (*Radzivil*) stājās zem zviedru protekcijas, turpmākajos mēnešos aktīvi iesaistoties t.s. Kēdaiņu ūnijas iedzīvināšanā. Vēl 1656. gadā viņš dienēja Kārļa X Gustava armijā, taču drīzumā bija spiests dienestu atstāt un stāties Kurzemes hercoga rīcībā.¹⁰

Taču Ketleram bija nopietnas problēmas ar atbilstošu karavīru atrašanu ne tikai Bauskas pils garnizonam, bet arī citām savām pilīm. Pēc vairākiem Ziemeļu kara gadiem šajā Eiropas daļā iespējas atrast vervēšanas tirgū vēl kontraktus nenoslēgušus karavīrus bija niecīgas, bet Kurzemes muižniecība tradicionāli izvēlējās krietni labāk apmaksātu dienestu virsnieku amatos Polijas kroņa, Lietuvas lielkņazistes vai Zviedrijas armijā.¹¹ 1654. gadā, tātad tieši kara priekšvakarā, Bauskā bija izvietoti apmēram 300 karavīri.¹² Turpretī četrus gadus vēlāk garnizona skaitliskajam sastāvam bija jābūt ievērojami mazākam, un tas nebija spējīgs izrādīt ienaidniekam sekmīgu, ilgstošu pretestību. Vienlaikus zviedru vienības ģenerāļa Frīdriha fon Līvena (*von Lieven*) vadībā darbojās ļoti strauji un parādījās pie pilsētas uzreiz pēc Jelgavas ieņemšanas. Jau 12. oktobrī Korfs – faktiski neuzsākot cīņu – tika piespiests atvērt viņu priekšā pils vārtus.

Un tieši Bauskas komandantam tika uzvelta visa vaina par tik ātru kapitulāciju. Vilhelmam Korfam neapšaubāmi par sliktu liecināja apstākļi, ka tas viņa darbībā jau bija recidīvs. 1654. gada rudenī Korfs kopā ar vojevodu Filipu Kazimiru Obuhoviču (*Obuchowicz*) tika apsūdzēts par Smoļenskas atdošanu caram

Aleksejam Mihailovičam. Varenais cietoksnis, uz kura balstījās visa Lietuvas lielkņazistes austrumu robežas aizsardzības sistēma, toreiz kapitulēja jau pēc nepilniem trim aizsardzības mēnešiem. Tas bija šoks sabiedriskajai domai, kas lieliski atcerējās, ka 1609.–1611. gadā cara karavīri aizsargāja Smoļensku pret Polijas–Lietuvas karaļa Sigismunda III armiju gandrīz divus gadus, bet 1633.–1634. gadā poļu garnizons gandrīz gadu sekmīgi pretojās Mihaila Šejina komandētajam Maskavijas karaspēkam, gaidot uz palīdzību, ko sniedza karaļa Vladislava IV (*Władysław IV*) spēki. Tāpēc nav pārsteigums, ka Korfam tika izvirzītas apsūdzības ne tikai par pienākumu nepildīšanu līdz galam, bet arī nodevību, par ko viņam tika pieprasīta pat nāvessoda piespriešana. 1654. gada novembrī pulkvedis stājās Lietuvas lielkņazistes hetmaņa tiesas priekšā Minskā. Viņš skaidroja, ka ir bijis vienīgi Smoļenskā esošos spēkus komandējušā Obuhoviča pavēlu izpildītājs un, “neesot tur ne saimniekam, ne karaspēka komandierim, ir grūti taisnoties par svešu saimniecību” (*“ani gospodarzem tam był ani regimentarzem, trudna tedy iustificatia z cudzego gospodarstwa”*). Pēc diezgan virspusējas lietas noklausīšanās Korfs netika sodīts, bet viņa jautājuma skatīšanu atlika līdz tuvākā Seima sasaukšanas laikam. Sakarā ar kara izcelšanos pret Zviedriju 1655. gadā tiesas procesu toreiz neizdevās pabeigt, un tas bija jāatliek uz vēl vēlāku laiku.¹³

Jāatzīst, kaut arī uz Korfu gūlās zināma atbildība par nepietiekamu Smoļenskas sagatavošanu aizsardzībai, kā arī viņš bija iesaistījies nevajadzīgos strīdos par savstarpējās kompetences jautājumiem (garnizona komandiera tiesības) ar stārstu Obuhoviču, tomēr pašas aplenkšanas laikā Korfs bija demonstrējis personisku drosmi un prasmīgi vadījis sev pakļautos karavīrus. Tāpat viņš nepiederēja pie tiem, kuri prasīja cietokšņa padošanos, viņš vēlējās to aizsargāt ilgāk. Galu galā viņa vaina nekad netika pierādīta, kaut arī Smoļenskas kapitulācijas lietu rūpīgi izskatīja Seims 1658. gadā, bet Korfu gribēja par to tiesāt vēl 1661. gadā.¹⁴

Arī Bauskas padošanās apstākļi nav līdz galam noskaidroti. Nav izslēgts, ka to izraisīja personiska Ketlera pavēle, zviedriem piespiežot hercogu tādu dot.¹⁵ Pats Korfs divus gadus vēlāk skaid-

roja, ka nav pilnīgi ne pie kā vainīgs, bet atbildību uzvēla hercoga ierēdņiem, “kuri karavīrus pilij nepiegādāja” (“*którzy żołdaków do zamku nie stawili*”), kā arī Bauskas pilsoņiem un saviem karavīriem, kuri “kauties, karot un savus pienākumus kārtīgi pildīt negribēja” (“*bić się, wojować, w powinności swej dosyć czynić nie chcieli*”) un vairāk rūpējušies par savu ģimeņu un īpašuma glābšanu, nevis par komandiera rīkojumu sekmīgu izpildi. Tāpēc arī Jēkabs Ketlers 1660. gada novembrī atbrīvoja viņu no visām apsūdzībām.

Turpretī pavisam citādi šī virsnieka rīcība tika novērtēta Žečpospolitā, kur joprojām ļoti labi atcerējās ne tikai Smoļenskas lietu. Vispirms par savu darbību 1655.–1656. gadā Korfs tika uzskatīts par nemiernieku un nodevēju, kurš aktīvi cīnījies pret savu tēvzemi naidīgās zviedru armijas ierindā, tagad tās rokās nodot sev uzticēto cietoksni. Sevišķi nedraudzīgs noskaņojums pret pulkvedi valdīja Lietuvā. Jo Bauskā uz kara laiku tika deponētas lielas Lietuvas un Kurzemes muižniecībai piederošās vērtības, kas arī krita zviedru rokās un tika pilnībā izlaupītas. Korfs, saprotams, tika apsūdzēts, ka, izmantojot iespēju, saziņā ar ienaidnieku piesavinājies daļu dārglietu un naudas. Lietas apspriešana turpinājās vairākus gadus, jo vēl 1664. gadā pulkvedis Lidas zemes tiesā tiesājās ar Vitebskas galma pārvaldnieku (*podkomorzy*) Šimonu Karolu Ogiņski (*Ogiński*).¹⁶

Pārmetumi nodevībā un mērķtiecīgā Bauskas nodošanā zviedru rokās bija tik sāpīgi Korfam, ka viņš, lai pierādītu savu nevainību, personiski, ieguvis atbalsta rakstu sev no karaļa, ieradās uz Seimu Varšavā 1659. gadā.¹⁷ Neraugoties uz to, viņš tika arestēts un stādīts no visas Žečpospolitā hetmaņiem izveidotās tiesas priekšā. Tiesas process bija ātrs un vētrais. Tas sākās 10. maijā, un Korfam tika dotas tikai trīs dienas savu aizsardzības argumentu priekšā stādīšanai, kas pilnīgi noteikti bija pārāk īss laika periods. Galvenokārt Lietuvas lielā lauka hetmaņa Paula Jana Sapehas (*Sapieha*) spiediena rezultātā viņam 19. maijā tika piespriests nāvessods, taču galu galā tā izpilde nenotika.¹⁸ Pulkvedis drīzumā tika atbrīvots un, kaut arī izstājās no karadienesta,

līdz pat savai nāvei 1669. gadā spēlēja nozīmīgu lomu Jēkaba Ketterera galmā, 1665.–1668. gadā pildot augsto Kurzemes oberburggrāfa amatu.

Kārtējo reizi militārās darbības centrā Bauska nokļuva tikai 1659. gada vēlā rudenī. Augustā Lietuvas karaspēks, kas bija pastiprināts ar Brandenburgas korpusu, uzsāka plaša mēroga uzbrukumu Kurzemē, pakāpeniski atgūstot zaudētās pilsētas. 19. septembrī pēc mēnesi ilga aplenkuma kapitulēja Kuldīga, 25. septembrī – Ventspils, 5. oktobrī – Liepāja, 18. oktobrī – Skrunda, bet vienu dienu vēlāk – Grobiņa. Līdz oktobra beigām zviedru rokās praktiski bija palikušas vienīgi divas lielākās Zemgales pils – Jelgava un Bauska.¹⁹

Bauskas apkārtnē 21. oktobrī lietuviešu kavalērija sīvā sadursmē sakāva Roberta Duglasa zviedru vienības, piespiežot tās steigšus atkāpties Rīgas virzienā. 27. oktobrī tika uzsākta pils blokāde, kuras loks tika padarīts ciešāks 2. novembrī, kad no Skrundas apkārtnes ieradās pulkveža Maceja Gosevska (*Gosiewski*) komandētās kājnieku un dragūnu vienības. Bauskas ieņemšana kļuva par Lietuvas armijas t.s. kreisā spārna divīzijas vienību (avotos tā tika dēvēta arī par Žemaitijas divīziju), kurās šajā laikā bija apmēram 7000–8000 karavīru, uzdevumu. Tomēr tieši pašā aplenkuma nodrošināšanā piedalījās, jādomā, ne vairāk kā 4000 vīru, jo pārējie nodrošināja pozīcijas pret zviedru uzbrukumu no Rīgas puses, kā arī no austrumiem, kur Vilkomiras un Kauņas apriņķu teritorijā norisa kaujas ar Maskavijas karaspēku. Lietuviešu vienības pēc lielkņazistes kvartīrmeistara (*obožny*) Samuela Komorovska (*Komorowski*) negaidītās nāves 21. oktobrī komandēja Mihals Kazimirs Pacs (*Pac*), kuru 29. oktobrī šajā amatā bija iecēlis karalis Jans Kazimirs (savukārt 5. novembrī viņu par reģimentārieti bija ievēlējusi Militārā sapulce).²⁰

Bausku aizsargāja pieredzējušu zviedru karavīru garnizons, kuru komandēja oberšterleitnants Didrihs fon Esens (*von Essen*). Garnizons bija apgādāts ar pietiekami spēcīgu artilēriju, kā arī munīcijas un pārtikas krājumiem, kas varētu pietikt daudziem mēnešiem. Tomēr tajā noteikti neietilpa “vairāki simti labi

apgādātu karavīru”, kā minēts vecākos vēsturnieku darbos.²¹ Jādoma, ka tajā bija ne vairāk par 200–250 karavīriem, jo lietuviešu pavēlnieks ziņoja: “Cilvēku viņiem nav tik daudz, lai varētu ar tiem nodrošināt *sztakiety*, vaļņus un mūrus” (“*ludzi nie mają tak siła, żeby sztakiety i wały i mury mogli osadzać*”). Turklāt pirms aplenkuma sākuma bija veikti noteikti nocietināšanas darbi, nostiprinot aizsardzības spējas, pirmkārt izveidojot papildus zemes valni pie pašiem pils vārtiem.²²

Galvenā problēma, ar kuru saskārās lietuvieši uzreiz pēc aplenkuma uzsākšanas, bija gandrīz pilnīgs artilērijas trūkums. Sākotnēji viņu rīcībā bija tikai viens neliels, 3 mārciņu lielgabals (un tikai divi centneri pulvera). Citu pievešana nebija vienkārša. Otrais lietuviešu korpuss lielkņazistes lauka rakstveža Aleksandra Hilarija Polubiņska (*Połubiński*) vadībā šajā laikā aplenca Jelgavu un nevarēja aizdot savu bruņojumu, kurš arī bija ļoti trūcīgs. Taču no netālu esošajiem Biržiem Lietuvā – kņaza Boguslava Radzivila (*Radziwiłł*) cietokšņa, kurā atradās bagātīgi apgādāts arsenāls, ar lielām grūtībām novembra pirmajā pusē izdevās atvest tikai trīs nelielus lauka lielgabalus (6 mārciņu) un 120 lodes, kā arī 2 centnerus pulvera.²³ Saprotams, ka tie nevarēja radīt nekādu apdraudējumu zviedriem. Lietuvieši uzsāka arī ierakumu un zemes uzbērumu izbūvi, kā arī mēģināja parakties zem nocietinājumiem, lai ievietotu mīnu. Tomēr šie darbi uz priekšu virzījās ļoti lēni akmeņainās grunts dēļ, uz kādas atradās pils. Tikai decembra sākumā, pēc paša karaļa iejaukšanās, Boguslavs Radzivils deva rīkojumu Biržu komandantam – majoram Karolam Karļikam (*Karlick*) nosūtīt smago artilēriju – divus 12 mārciņu un divus 6 mārciņu lielgabalus, kā arī mortīru.²⁴ Lidz aplencēju pozīcijām pie Bauskas tie nonāca tikai pēc jaunā gada iestāšanās, tāpat kā liels Lietuvā iepirkta pulvera transports (50 centneri).²⁵

Aplenkšanas darbu norisi neveicināja arī iekšējās problēmas, ar kādām pastāvīgi saskārās Lietuvas armija. Ilglaicīgā algas izmaksu novilcināšana karavīriem izraisīja to, ka katra gada ceturkšņa beigās bija jābaidās par to, vai ar algu neizmaksāšanu neapmierinātie karavīri neizveidos konfederāciju un atteiksies

pakļauties pavēlēm vai vienkārši nepametīs dienestu. Karaspēkā netrūka arī iekšējas šķelšanās. Kopš 1654. gada Lietuvas armija sadalījās divās atsevišķās divīzijās – lielhetmaņa (labā spārna) un lauka hetmaņa (kreisā spārna). Izmantojot Samuela Komorovska nāvi, lielhetmanis Pauls Sapeha centās ar paša protežēto virsnieku palīdzību pakļaut sev vienības, kas ielenca Bausku. Kreisā spārna divīzijas patstāvību aizstāvēja karalis Jans Kazimirs un Lietuvas lielkanclers Kšištofs Pacs (*Pac*), kuri tās vadībā iecēla cilvēku, kas bija saistīts ar Lietuvas lielkņazistes vīnziņa (*cześnik*) Mihala Kazimira Paca galmu. Jaunais reģimentārs, kurš līdz šim nebija pildījis armijā nekādas svarīgas funkcijas, tomēr nejutās labi šajā lomā un ne vienmēr spēja tikt galā ar daudzajiem pienākumiem. Tāpēc viņš vairākkārt paziņoja par vēlmi atkāpties no amata, piedāvājot par savu pēcteci kņazu Boguslavu Radzivilu.²⁶

Saprotams, ka visi šie sarežģījumi negatīvi iespaidoja aplenkuma darbu intensitāti ap Bausku, un decembrī tie faktiski tika apturēti. Situāciju neatvieglāja arī ziemas apstākļi, kā arī arvien lielākas grūtības apgādē ar pārtiku un ganībām zirgiem ilgstošajā karadarbībā ļoti izpostītajā Zemgalē. Lietuviešu bezdarbību savukārt centās izmantot Bauskas zviedru garnizons, kurš ar pēkšņiem un biežiem pretuzbrukumiem ārpus mūriem mēģināja traucēt aplencējus. Lielākais pretuzbrukums notika 30. decembrī un noritēja sekmīgi, jo izdevās nogalināt sešus lietuviešu virsniekus, kā arī daudzus kājnieku karavīrus.²⁷

Zināma atdzīvošanās lietuviešu karaspēka darbībā pie Bauskas bija vērojama tikai 1660. gada janvārī. 9. janvārī beidzot kapitulēja hercogistes galvaspilsēta Jelgava, bet no šo pilsētu ielenkušā karaspēka palīgā Bauskas aplencējiem nekavējoties tika nosūtīti 150 kājnieku karavīri, dragūni un mortīra. 17. janvārī pie Bauskas beidzot ieradās arī vairāki simti Brandenburgas karavīru pulkveža Georga fon Šēneiha (*von Schönaich*) vadībā.²⁸ Šajā laikā notikušos diezgan nedrošos uzbrukuma mēģinājumus zviedru garnizons viegli atsita. Nepiepildījās arī cerības, ka aizstāvjus izdosies pierunāt kapitulēt sarunu ceļā. Šādas cerības, šķiet, lietuviešiem deva Jelgavas zviedru garnizona komandants Valentīns fon Meiers

(*von Meier*), kurš “solīja arī Bauskas [komandantu] atvest uz padošanos” (“*obiecał i bowskiego przywieść ad deditionem*”). Tomēr Didrihs fon Esens kategoriski atteicās uzsākt sarunas, “izjuzdams kaunu par Jelgavas komandanta kļūdu” (“*zawstydziwszy się erroru mitawskiego commendanta*”).²⁹ Kaut gan viņam nebija nekādu cērību uz palīdzību no ārpuses (Rīgā tolaik atradās ļoti nelielas vienības, kuras baidījās doties uz Daugavas kreisajā krastā esošajām teritorijām), viņš plānoja turpināt aizsargāt Bauskas pili, kas nu bija kļuvusi par pēdējo zviedru bastionu Kurzemes un Zemgales hercogistē.³⁰

1660. gada februārī pie Bauskas joprojām saglabājās pata stāvoklis. Lietuvas karaspēks dzīvoja nometnē ļoti smagos materiālos apstākļos, turklāt iespaidu atstāja arī bargā ziema. Pārtiku bija jāved no arvien tālākiem apgabaliem, aplaupot ne tikai Zemgales un Kurzemes, bet arī Lietuvas teritorijā esošā Uпитas apriņķa iedzīvotājus. Šādos apstākļos karavīru morālais stāvoklis nevarēja būt labs. Izplatījās dezertēšana, bet kāda bada mocīta kājnieku un dragūnu vienība, it kā sastāvoša no piespiedu kārtā Lietuvas armijā iekļautiem zviedru gūstekņiem, pat aizbēga uz pili, kur vēl joprojām bijuši ievērojami pārtikas krājumi. Nocietinājumu apšaude nedeva nekādus rezultātus, jo “visvairāk granātu, kas tiek izšautas, paiet pilij garām, bet citas neaizlido līdz tai, visvairāk atduras upē” (“*gdyż najwięcej granatów, które rzucają, zamek mijają, a drugie nie dolatują, w rzece się najwięcej opierają*”), savukārt no mēģinājuma parakties zem nocietinājumiem, nespējot pārvarēt akmens pamatni, uzbrucēji vispār atteicās. Turpretī garnizona pretuzbrukumi joprojām lika sevi just – kārtējā tāda pretuzbrukuma laikā 12. februārī krita septiņi lietuvieši. Tāpat aplenkuma lokam trūka ciešuma tik lielā mērā, ka Bausku bez grūtībām sasniedza Dugļasa no Rīgas sūtītie kurjeri.³¹

Redzot, ka ar blokādi vien zviedrus piespiest kapitulēt neizdosies, februāra beigās Mihals Kazimirs Pacs izlēma beidzot izdarīt vispārēju uzbrukumu. Viņa mērķis bija ne tik daudz cietokšņa tieša ieņemšana, cik aizstāvju nostājas “mīkstināšana”, lai piespiestu tos uzsākt sarunas un, ja izdotos, padzītu tos no ārējiem

zemes nocietinājumiem uz pašu pili.³² Visbeidzot, pārvarot Biržu komandanta Karola Karļika pretestību un arī atrisinot tehniskas dabas problēmas, izdevās atvest no Biržiem smagāku artilēriju. Vispirms pie Bauskas ieradās 17. februārī izsūtītie 24 un 12 mārciņu lielgabali, kā arī 100 lielgabalu lādiņi, bet februāra beigās – vēl viens 12 mārciņu lielgabals un kārtējie 100 lādiņi.³³ Uzreiz pēc pirmā transporta ierašanās lietuvieši beidzot uzsāka stipru pils apšaudi. Kā atzīmēja šo notikumu dalībnieks – karavīrs un atmiņu autors Jans Vladislavs Počobuts-Odļanickis (*Poczobut-Odlanicki*), 20. februārī “mūsējie šāva no četrām pusēm no lielgabaliem un mortīrām, varenas granātas tika laistas cauru dienu, pat naktī viņi netika likti mierā” (“*bili nasi ze czterech stron z dział i moździerzów, granaty potężne rzucano cały dzień, nawet i w nocy nie dawano im pokoju*”).³⁴ Tomēr tas nedeva gaidīto rezultātu, bet 28. februārī izdarītais uzbrukums beidzās ar apkaunojošu sakāvi. Tā norise demonstrēja lietuviešu komandieru pilnīgu nekompetenci un pieredzes trūkumu, ja ir runa par šāda veida operācijām. Tika ziņots, ka kājnieki “nelabi zem pašas klints atvesti tika, no kurienes ne pretinieku trāpīt nevarēja, ne kalnā tikt augšā nespēja” (“*niedobrze pod samą skałę zaprowadzona była, spod której ani nieprzyjaciela razić nie można, ani na górę sposobu wnieść nie było*”). Kopumā šajā dienā krita padsmi lietuvieši, it sevišķi bija jūtami zaudējumi starp virsniekiem, no kuriem veseli pieci krita (divi kapteiņi un trīs poručīki), bet padsmi tika ievainoti ar lodēm.³⁵

Minētais notikums galīgi izšķīra lēmuma pieņemšanu – pārtraukt aplenkumu. Lietuvieši vairs neizšķīrās izdarīt kārtējo uzbrukumu, bet 8. martā, pēc vairāk nekā četrus mēnešus ilgas atrašanās pie Bauskas, likvidēja nometni un aizgāja dienvidu virzienā, novietojoties nometnē netālajā Kurzemes un Žemaitijas pierobežā. Dažas dienas pirms tam uz Biržiem bija nosūtīta artilērija. Kopumā Lietuvas armijas zaudējumi kauju laikā tikai kājnieku vienībās veidoja simts un vēl padsmi karavīrus, to skaitā trīs kapteiņi. Ļoti cietuši bija vietējie iedzīvotāji, saskaņā ar kāda lietuviešu karavīra liecību Bauskas aplenkuma laikā

nomira ap 1200 vietējo zemnieku, vidēji apmēram 100–150 nedēļā, bet apkārtējās teritorijas tika pilnībā izpostītas vairāku jūdžu plašumā.³⁶

Augstu maksu par savu varonīgo pretošanos samaksāja arī zviedru garnizons. Marta sākumā Bauskā bija palikuši vairs tikai 40 veseli karavīri, kuriem beidzās pulvera krājumi un kuri, kā viņi paši vēlāk izteicās, “pirmajā sadursmē, ja tāda vēl sekotu, kaut arī tas būtu ļoti nelabi un nesmuki, būtu padevušies” (“*w pierwszej utarcze, kiedy by ją continuowali, chociaż bardzo ladajaka i nieporządna była, podać się mieli*”).³⁷

Karadarbība, kas norisinājās pie Bauskas no 1659. gada novembra līdz 1660. gada martam, skaidri parādīja, cik lielas grūtības 17. gadsimta otrajā pusē Lietuvas armijai sagādāja aplenkšanas darbība pēc Rietumeiropas modeļa. Pēc skaitliskā sastāva spēcīgs korpuss vairākus mēnešus nespēja salauzt ļoti neliela garnizona pretestību. Tiesa, tas bija veidots no pieredzējušiem un kaujās rūdītiem karavīriem, kā arī tika prasmīgi vadīts un bija atbilstoši apgādāts, taču aizstāvēja šim laikam jau novecojušus nocietinājumus, vienīgi nedaudz nostiprinātus ar zemes būvēm. Lietuviešiem trūka gan atbilstošas artilērijas, gan munīcijas, iekārtu, bet visvairāk – šādas karadarbības speciālistu. Virsnieku sastāvu šajā laikā veidoja lielākoties kavalērijas virsnieki, bieži vien pat talantīgi (kā, piemēram, kaut vai Mihals Kazimirs Pacs), taču pilnīgi nespējīgi veikt metodiskas operācijas, kas prasīja kājnieku, dragūnu un artilērijas izmantošanu.

Tiesa, turpmākajos mēnešos lietuvieši joprojām mēģināja bloķēt Bauskas garnizonu, liedzot tam sakarus ar Rīgu, taču šī rīcība nedeva nekādu rezultātu. Jau marta vidū pili sasniedza zviedru kavalērijas vienība (60 zirgi), kas atveda pulvera un lielgabalu ložu krājumus.³⁸

Galū galā Bauska palika pretinieka rokās līdz pat miera sarunu nobeigumam Olivā. Šeit jāpiezīmē, ka līdz kara beigām, neskaitot Bausku, zviedriem izdevās noturēt savās rokās vēl tikai divas pilsētas, abas Prūsijā – Malborku un Elblongu. 3. maijā notikusī miera parakstīšana vēl nenozīmēja automātisku Bauskas

piederības jautājuma noregulējumu. Saprotams, ka teorētiski tai bija uzreiz jāatgriežas Jēkaba Ketlera jurisdikcijā. Taču to nevēlējās pieļaut Lietuvas lielkanclers Kšištofs Pacs, kurš ar karaļa Jana Kazimira piekrišanu vēlējās paturēt pili kā ķilu par to naudu, ko hercogs it kā viņam daudz agrāk bija solījis par Kurzemes interešu aizstāvēšanu sarunu laikā Olivā. Tāpēc viņš deva rīkojumu novietot Bauskā sev uzticamus cilvēkus (no sava brālēna Mihala Kazimira Paca pakļautajiem): “Tādiem, kuri ne Viļņas vojevodam, ne Kurzemes hercogam bez skaidras Viņa Augstības Karaļa un manas ziņas neatdotu šo cietoksni” (“*takimi, którzy by ani panu wojewodzie wileńskiemu, ani księciu kurlandskiemu bez wyraźnego Króla JM rozkazania i bez mojej wiadomości nie oddali tej fortecy*”). Turklāt viņš pamatoti uzskatīja, ka kurzemnieku rīcībā nav pietiekami daudz spēku, lai nodrošinātu pili pret iespējamu Maskavijas karaspēka uzbrukumu, jo tas pēdējā laikā bija ievērojami aktivizējies savu darbību, uzbrūkot arī Zemgalei.³⁹

Tomēr minētā plāna realizācija sastapās ar virkni problēmu. Lai gan saskaņā ar miera līgumu zviedriem bija jāatstāj pils vēlākais divu nedēļu laikā (kaut tika minēti arī īsāki termiņi), sarunas par garnizona evakuāciju ievilkās ilgāk par diviem mēnešiem.⁴⁰ Roberts Duglass sākotnēji attaisnojās, ka viņam nav attiecīgu rīkojumu, bet pēc tam pastāvīgi meklēja dažādus šķēršļus, kas parasti saistījās ar cietokšņa tehniskas dabas nodošanas problēmām.⁴¹ Tajā pašā laikā zviedri veda sarunas ar Jēkaba Ketlera ierēdņiem. Kad 16. jūlijā pili bija jāienāk lietuviešu garnizonam Maceja Gosevska pulka dragūnu virsnieka Jana Lemkina (*Lemkin*) vadībā (viņu bija paredzēts iecelt par Bauskas komandantu), vienlaikus ieradās divas Kurzemes hercogistes dragūnu vienības no Jana Libeka (*Lübeck*) pulka, kuras grasījās pārņemt pilsētu hercoga Jēkaba vārdā.⁴²

Galīgu vienošanos parakstīja dienu vēlāk. Virspadomnieks Vilhelms fon Rummels (*von Rummel*) Kurzemes un Zemgales hercogistes vārdā garantēja, ka apmaiņā pret pils nodošanu Ketleram un lietuviešu karaspēka atkāpšanos Kšištofs Pacs saņems 10 000 zlotu, kurus tam bija jāizmaksā 8 dienas pirms tuvākajiem

Ziemassvētkiem.⁴³ Kopumā tomēr Kurzemes saistības pret kancereļu bija divkārt lielākas – 20 000 zlotu, turklāt pēdējā šīs summas daļa (1000 zlotu) tika izmaksāta vēl līdz 1664. gada janvārim.⁴⁴ Tomēr Bauskas jautājums beidzot bija atrisināts. Pēc gandrīz divu gadu pārtraukuma pils atkal atgriezās Jēkaba Ketlera valdījumā, bet zviedru karavīru vietu ieņēma hercoga garnizons, par kura komandieri drīzumā tika iecelts Johans Sigmunds fon Lēbels (*von Löbel*).⁴⁵

Visbeidzot jāpiebilst, ka ne mazākas problēmas hercogam bija ar savas galvaspilsētas – Jelgavas atgūšanu. Jo ilgāku laiku pieeju pilsētai pēc Paula Sapehas rīkojuma hercogam liedza lietuviešu garnizona komandieris no lielhetmaņa divīzijas – pulkvedis Egiđiuss Brēmers (*Bremer*).⁴⁶ Viņš atkāpās tikai 1660. gada augusta beigās, kad bija izdoti stingri paša karaļa universāli (rīkojumi) un notika Jana Kazimira atsūtītā komisāra – Brestas vojevodas Kazimira Ludvika Jevlaševska (*Jewłaszewski*) iejaukšanās.⁴⁷ Pirms Jelgavas atstāšanas Brēmers vēl sagādāja virkni zaudējumu iedzīvotājiem, ko vēlāk oficiāli aprēķināja vismaz 6000 zlotu apmērā, kaut arī cietušo celtajās sūdzībās runa bija par daudz lielāku summu.⁴⁸

Sarežģītie Bauskas pils likteņi 1658.–1660. gadā ļoti skaidri parāda, cik traģisks bija Kurzemes un Zemgales hercogistes stāvoklis Otrā Ziemeļu kara laikā, savstarpēji par ietekmi Baltijas jūras reģionā cīnoties trim lielvalstīm – Zviedrijai, Maskavas valstij un poļu–lietuviešu Žečpospolitai. Neraugoties uz prasmīgo lavierēšanu starptautiskā politikā, kā arī konsekventu neitralitātes politiku minētajā konfliktā, hercogam Jēkabam Ketleram galu galā neizdevās nosargāt savu nelielo valsti no militāras agresijas un lieliem postījumiem. Izmantojot Bauskas pils piemēru, ļoti labi redzams, ka hercogistes finanšu krājumi un mobilizācijas iespējas aplūkojamajā laika periodā bija izteikti par mazu, lai spētu aizsargāties pret svešu iebrukumu, bet novecojušās fortifikācijas vēl krustnešu laikos celtajās pilis, tikai daļēji nostiprinātas ar modernākiem zemes nocietinājumiem, nevarēja būt nozīmīgs šķērslis modernai armijai, kādas bija zviedru vienības.

No poļu valodas tulkojis *Ēriks Jēkabsons*

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- 1 Polijas historiogrāfijā ar Otrā Ziemeļu kara jēdzienu tiek apzīmēts 1655.–1660. gadā notikušais konflikts; turpretī Pirmais Ziemeļu karš notika 1563.–1570. gadā par Livonijas teritoriju starp Polijas karalisti un Lietuvas lielkņazisti no vienas puses un Zviedriju, Dāniju un Maskavas valsti no otras puses.
- 2 Par dažādiem J. Kettera politikas aspektiem aplūkojamajā laikā sk.: Elena Kobzareva (1998). *Diplomaticheskaia bor'ba Rossii za vykhod k Baltiiskomu moriu v 1655–1661 godakh*. Moskva: Rossiiskaia Akademiia nauk. Institut rossiiskoi istorii, 69.–71. lpp.; Boris Floria (2010). *Russkoe gosudarstvo i ego zapadnye sosedi (1655–1661 gg.)*. Moskva: Indrik, 12., 98.–99., 104.–106. lpp.; Lev Zaborovskii (1981). *Rossii, Rech' Pospolitaia i Shvetsiia v seredine XVII v.* Moskva: Nauka, 36.–37., 129. lpp.; Lev Zaborovskii (1973). *Russkaia diplomatiia i nachalo pervoi severnoi voiny (ianvar' – oktiabr' 1655 g.)*. *Sovetskoe slaviano-vedenie*, 1, 43.–44. lpp.; Māriete Jakovļeva (2005). Kurzemes hercoga Jēkaba attiecības ar Krieviju. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 30.–55. lpp.
- 3 Adam Przyboś (1962–1964). *Kettler Jakub*. No: *Polski Słownik Biograficzny*, X. Wrocław; Warszawa; Kraków, 342.–343. lpp.
- 4 Datumi šajā rakstā sniegti pēc jaunā stila.
- 5 Sk. šo notikumu aprakstu, ko atstājis Zviedrijas karaļa historiogrāfs S. Pufendorfs: Samuel Pufendorf (1696). *De rebus a Carolo Gustavo Sveciae Rege, gestis commentariorum libri septem*, Norimbergae (poļu valodā: *Siedem ksiąg o czynach Karola Gustawa króla Szwecji* (2013). Tulkojis un komentējis Wojciech Krawczuk. Warszawa: DiG, 475.–476., 507.–509. lpp.); vecākajā historiogrāfijā: August Seraphim, Ernst Seraphim (1896). *Geschichte Liv-, Est- und Kurlands von der "Aufsegelung" des Landes bis zur Einverleibung in das russische Reich: eine populäre Darstellung*, Bd. II: *Kurland unter den Herzögen*. Reval: F. Kluge, 544.–550. lpp.; jaunākajā historiogrāfijā: Andrzej Adam Majewski (2007). *Działania wojenne w Księstwie Kurlandii i Semigalii w latach 1658–1660*. No: Miroslaw Nagielski (red.). *Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej Obojga Narodów ze Szwecją w XVII wieku*. Warszawa: DiG, 226. lpp.; Māriete Jakovļeva (2014). Bauskas pils kā Kurzemes un Zemgales hercogistes administratīvais un militārais centrs 16.–17. gs. No: Ieva Ose (sast.). *Latvijas viduslaiku pils, VIII. Pētījumi un avoti par ordeņa un bīskapa pili Latvijā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 189.–216. lpp.
- 6 Almut Bues (2001). *Das Herzogtum Kurland und der Norden der polnisch-litauischen Adelsrepublik im 16. und 17. Jahrhundert*. Giessen: Litblockin, 64.–66. lpp.

- ⁷ Par Bauskas nocietinājumiem sk.: Bernhard Schmid (1921). Die Burgen des deutschen Ritterordens in Kurland. *Zeitschrift für Bauwesen*, 71/7–9, 204.–208. lpp.; Armin Tuulse (1942). *Die Burgen in Estland und Lettland*. Dorpat: Dorpater Estnischer Verlag, 297. lpp.; Ieva Ose (2001). Neugebaute Türme der Burgen Lettlands nach dem aufkommen der Feuerwaffen. No: Kaur Alttoa, Knut Drake (eds.). *Castella Maris Baltici*, 3–4. Turku; Tartu; Malbork: The Society for Medieval Archaeology in Finland and Malbork Castle Museum, pp. 221–228; Mariusz Balcerek (2012). *Księstwo Kurlandii i Semigalii w wojnie Rzeczypospolitej ze Szwecją w latach 1600–1629*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 45.–48., 55. lpp. (šeit arī literatūras saraksts latviešu valodā); latviešu historiogrāfijā: Jakovļeva. Bauskas pils kā Kurzemes un Zemgales hercogistes administratīvais un militārais centrs 16.–17. gs., 189.–216. lpp.
- ⁸ Balcerek. *Księstwo Kurlandii i Semigalii*, 306.–308. lpp.
- ⁹ Turpat, 357.–359. lpp.; latviešu historiogrāfijā: Jakovļeva. Bauskas pils kā Kurzemes un Zemgales hercogistes administratīvais un militārais centrs 16.–17. gs., 192. lpp.
- ¹⁰ Par V. Korfa karjeru sk. arī: Konrad Bobiatyński (2004). *Od Smoleńska do Wilna: wojna Rzeczypospolitej z Moskwą 1654–1655*. Zabrze: Infortedititions, 68.–79. lpp.; Piotr Kroll (2002). Obrona Smoleńska w 1654 r. No: Mirosław Nagielski (red.). *Staropolska sztuka wojenna XVI–XVII wieku: prace ofiarowane Profesorowi Jaremi Maciszewskiemu*. Warszawa: DiG, 155.–170. lpp.; Michał Paradowski (2013). *Studia i materiały do historii wojen ze Szwecją 1600–1635*. Oświęcim: Napoleon V, 44., 51., 119., 122., 129.–130., 133. lpp.; Henryk Wisner (2000). *Janusz Radziwiłł 1612–1655: wojewoda wileński, hetman wielki litewski*. Warszawa: Mada, 144., 169., 178. lpp.
- ¹¹ Marite Jakovļeva (2007). Organizacja sił wojskowych Kurlandii i próby ich reformowania przez księcia Jakuba Kettlera w połowie XVII wieku. No: Bogusław Dybaś (red.). *Wojny północne w XVI–XVIII wieku: w czterechsetlecie bitwy pod Kircholmem*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 111.–112. lpp.
- ¹² Bues. *Das Herzogtum Kurland*, 193. lpp.
- ¹³ Par V. Korfa procesu 1654. gadā sk. A. H. Polubińska vēstuli K. L. Sapeham, Minska, 20.11.1654. *Biblioteka Narodowa w Warszawie*, aksesja, rkps 6564, nr 89; Diariusz komisji mińskiej. *Biblioteka Czarortoryskich w Krakowie* (turpmāk: *BCzart.*), rkps 147, nr 139, p. 680.
- ¹⁴ Konrad Bobiatyński (2013). Prichiny kapituliatsii Smolenska v 1654 godu. Obshchestvennoe mnenie Rechi Pospolitoi i vzgliad istorika. *Rodina: Rossiiskii istoricheskii illiustrirovannyi zhurnal*, 9, 41.–43. lpp.; Ryszard Mienicki (1910). Utrata Smoleńska w r. 1654 i sprawa Obuchowicza. *Kwartalnik Litewski*, 1 (4), 41.–66. lpp.; Stefania Ochmann-Staniszevska, Zdzisław

- Staniszewski (2000). *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy: prawo – doktryna – praktyka*, I. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 294.–295., 304. lpp.
- ¹⁵ Par to rakstija S. Pufendorfs (Pufendorf. *Siedem ksiąg*, 508. lpp.), kā arī R. Duglass īpašā apliecinājumā, kas 1659. gadā izsniegts Korfam. Par šādu notikumu gaitu raksta arī E. Serafims (A. Seraphim, E. Seraphim. *Geschichte Liv-, Est- und Kurlands*, 545. lpp.).
- ¹⁶ Ar Bauskas kapitulāciju 1658. gadā un vēlākajiem V. Korfa procesiem saistītie materiāli tika ierakstīti 1664. gada Lidas zemes grāmatā: *Rossiiskii Gosudarstvennyi arkhiv drevnikh aktov*, Moskva, fond 356, op. 2, nr 31/I, k. 30–41.
- ¹⁷ *Metryka Litewska. Księga wpisów nr 131* (2001). Commentary by Andrzej Rachuba. Warszawa: DiG, nr 712, 207.–208. lpp.
- ¹⁸ Sk. J. Mežeņska (*Mierzeński*) ziņojumu B. Radzivilam, Varšava, 7., 10. un 20.05.1659. *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Radziwiłłów* (turpmāk: AGAD, AR), dz. V, nr 9646/II, pp. 5–7, 9–12, 17–18.
- ¹⁹ Aleksander Codello (1966). Wydarzenia wojenne na Żmudzi i w Kurlandii 1656–1660. *Przegląd Historyczny*, 57/1, 54.–59. lpp.; Majewski. Działania wojenne, 231.–238. lpp.; Leszek Podhorodecki (1958). Kampania polsko-szwedzka 1659 r. w Prusach i Kurlandii. *Studia i Materiały do Historii Wojskowości*, 4, 235.–239. lpp.
- ²⁰ Konrad Bobiatyński (2008). *Michał Kazimierz Pac – wojewoda wileński, hetman wielki litewski: działalność polityczno-wojskowa*. Warszawa: Neriton, 41.–46. lpp.; Podhorodecki. Kampania polsko-szwedzka, 239.–240. lpp.; Andrzej Rachuba (1989). *Konfederacja Kmicievska i Związek Braterski wojska litewskiego w latach 1660–1663*. Warszawa: NDAP, 33.–37. lpp.
- ²¹ Podhorodecki. Kampania polsko-szwedzka, 242. lpp.
- ²² M. K. Paca raksts A. H. Polubiņskim, pie Bauskas, 09.11.1659. AGAD, AR, dz. V, nr 11209/I, p. 17.
- ²³ K. Karļika raksts B. Radzivilam, Birži, 6. un 14.11.1659. *Biblioteka Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie* (turpmāk: BPAN/PAU Kraków), rkps 4011, k. 14v, 16–16v; kā arī M. K. Paca raksti K. Karļikam, pie Bauskas, 12.11.1659. BPAN/PAU Kraków, rkps 4027, k. 64, un A. H. Polubiņskim, pie Bauskas, 14.11.1659. AGAD, AR, dz. V, nr 11209/I, pp. 20–21; sk. arī: Sławomir Augustiewicz (2011). Garnizon Birż w latach 1659–1687 i jego komendant Karol Karlick von Nezetitz. No: J. Maroń, R. Kołodziej (red.). *Ustrój – polityka – kultura. Studia ofiarowane Profesor Stefanii Ochmann-Stanisze-wskiej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 275.–276. lpp.

- ²⁴ Sk. Jana Kazimira vēstules B. Radzivilam un K. Karļikam, kas rakstītas Tuhoļā, 28.11.1659. (AGAD, AR, dz. III, kop. 7, nr 224; *Nacyianaŭny Gistorychny Arkhiu Belarusi*, Minsk, fond 694, op. 1, nr 300, k. 5); kā arī: B. Radzivila raksts M. K. Pacam, Karaļauči, 25.11.1659., un K. Pacam, Karaļauči, 06.12.1659. AGAD, AR, dz. VI, pudlo 36 i 37/II-82, pp. 148–149, 150–153.
- ²⁵ K. Paca raksts M. K. Pacam, bez datuma un vietas [1659. gada decembra beigās], *BCzart.*, rkps 416, nr 25, pp. 109–111.
- ²⁶ Plašāk par šiem jautājumiem sk.: Bobiatyński. *Michał Kazimierz Pac*, 43.–59. lpp.; Rachuba. *Konfederacja Kmicicowska*, 36.–47. lpp.
- ²⁷ Jan Władysław Poczobut Odlanicki (1987). *Pamiętnik*. Oprac. Andrzej Rachuba. Warszawa: Czytelnik, 135. lpp.
- ²⁸ M. K. Paca raksts A. H. Polubiņskim, pie Bauskas, 12., 14., 15. un 16.01.1660. AGAD, AR, dz. V, nr 11209/I, pp. 120, 122–123, 127, 134–135; B. Radzivila raksts M. K. Pacam, Karaļauči, 13.01.1660. *BCzart.*, rkps 416, nr 12, p. 57; A. H. Polubiņska raksts B. Radzivilam, no noņemtas Jelgavā, 17.01.1660. AGAD, AR, dz. V, nr 12080/I, pp. 33–34; K. Karļika raksts B. Radzivilam, Birži, 20. un 30.01.1660. *BPAN/PAU Kraków*, rkps 4011, k. 26–27, 29–30.
- ²⁹ M. K. Paca raksts B. Radzivilam, pie Bauskas, 17.01.1660. AGAD, AR, dz. V, nr 11209/I, pp. 141–142; S. Oborska raksts B. Radzivilam, Ķēdaini, 18.01.1660. *Vilniaus universiteto mokline biblioteka*, fondas 4, A-212, nr 16696.
- ³⁰ Sk. saglabājušos saraksti starp D. fon Esenu un M. K. Pacu no 1660. g. janvāra, februāra un marta – kopumā 7 vēstules (2 – zviedra un 5 – lietuvieša rakstītas): AGAD, *Extranea z Riksarchiv*, szpula 36, pp. 86–93.
- ³¹ K. Karļika raksts B. Radzivilam, Birži, 4., 12. un 14.02.1660. *BPAN/PAU Kraków*, rkps 4011, k. 33–36v; sk. arī: Poczobut Odlanicki. *Pamiętnik*, 136. lpp.
- ³² Par šo sk. K. Paca vēstules ar padomiiem M. K. Pacam, Gdaņska (Danciga), 13. un 24.02.1660. *BCzart.*, rkps 416, nr 36–37, pp. 151–153, 155–158.
- ³³ M. K. Paca raksts K. Karļikam, pie Bauskas, 11. un 12.02.1660. *BPAN/PAU Kraków*, rkps 4027, k. 65v–66; K. Karļika raksts M. K. Pacam, Birži, 18.02.1660. *BCzart.*, rkps 1351, nr 3, pp. 11–12; K. Karļika raksts B. Radzivilam, Birži 19.02.1660. *BPAN/PAU Kraków*, rkps 4011, k. 39–40.
- ³⁴ Poczobut Odlanicki. *Pamiętnik*, 136. lpp.
- ³⁵ K. Žeromska (*Žeromski*) raksts B. Radzivilam, pie Bauskas, 01.03.1660. AGAD, AR, dz. V, nr 18969, pp. 10–11.

- ³⁶ Poczobut Odlanicki. *Pamiętnik*, 136.–137. lpp.; Podhorodecki. Kampania polsko-szwedzka, 245. lpp.
- ³⁷ K. Karļika raksts B. Radzivilam, Birži, 6. un 11.03.1660. *BPAN/PAU Kraków*, rkps 4011, k. 43–46.
- ³⁸ K. Karļika raksts B. Radzivilam, Birži, 19.03.1660. *BPAN/PAU Kraków*, rkps 4011, k. 47–48.
- ³⁹ K. Paca raksts M. K. Pacam, Gdaņska (Danciga), 15. un 30.04., 07.05.1660. *BCzart.*, rkps 418, nr 41, pp. 145–147; rkps 1351, nr 26, pp. 105–107, nr 31, pp. 125–126. 20. jūnija vēstulē kanclers apgalvoja, ka minēto atalgojumu viņam piedāvājis Kurzemes kanclers Melhiors fon Felkerzāms (*von Fölckersamb*) 1659. gada decembrī, vēl pirms miera sarunu sākšanās (*BCzart.*, rkps 410, nr 21, pp. 81–83).
- ⁴⁰ K. Karļika raksts B. Radzivilam, Birži, 27.05. un 09.06.1660. *BPAN/PAU Kraków*, rkps 4011, k. 59–59v, 61–61v.
- ⁴¹ Sk. saglabājušos plašo saraksti no šī laika posma starp lietuviešu un zviedru komandieriem (*AGAD, Extranea z Riksarchiv*, szpula 36, pp. 173–177, 218–219, 224; *BCzart.*, rkps 412, nr 13, pp. 36–37; rkps 414, nr 6, pp. 109–110; *Latvijas Valsts vēstures arhīvs* (turpmāk: *LVVA*), 7349–1–233).
- ⁴² K. Karļika raksts B. Radzivilam, Birži, 16.07.1660. *BPAN/PAU Kraków*, rkps 4011, k. 63–64.
- ⁴³ *LVVA*, 1100–13–730, 16. lp.
- ⁴⁴ Sk. šīs summas saņemšanai izsūtītā Heronima Kazimira Mušņicka (*Musznicki*) apstiprinājumu, Jelgava, 18. un 19.01.1664. Turpat, k. 17, 18, 19.
- ⁴⁵ Bues. *Das Herzogtum Kurland*, 195. lpp. Sk. arī 17. jūlijā, pārņemot cietoksni, sastādīto detalizēto tajā esošā militārā aprikojuma sarakstu, kurš demonstrēja kara postījumu apjomu: *LVVA*, 554–3–762.
- ⁴⁶ P. J. Sapehas universāls, izdots Štokos, 27.04.1660. *Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu*, rkps 3856/III, k. 14.
- ⁴⁷ Sk. Jana Kazimira universālus šajos jautājumos, Varšava, 15. un 19.07.1660. Turpat, k. 15, 17; J. Ketlera vēstuli E. Brēmeram, Grobiņa, 12.08.1660. Turpat, k. 18; un K. L. Jevlaševska asekurāciju, Jelgava, 31.08.1660. Turpat, k. 21. Latviešu historiogrāfijā minētajam jautājumam pievērsusies Mārīte Jakovļeva (2011). Jelgava kā militārs nocietinājums poļu-zviedru karu laikā (1600–1661). No: Ieva Ose (sast.). *Latvijas viduslaiku pilis, VII*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 343.–344. lpp.
- ⁴⁸ K. L. Jevlaševska asekurācija, Jelgava, 29.10.1660. *LVVA*, 554–1–968, 147. lp.

BOWSK DURING THE WAR BETWEEN POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AND SWEDEN IN 1658–1660

Konrad Bobiatyński

Dr. hist., assistant professor at the Historical Institute of the University of Warsaw.

Academic interests: military and political history of the early modern period.

E-mail: k_bob@wp.pl

This article seeks the answers to such questions as, e.g. what was the situation of the small Duchy of Courland and Semigallia in the face of big international conflicts in this part of Europe in the early modern period? What kind of policy prince Jacob Kettler tried to implement during the Second Northern War, the war between Polish-Lithuanian Commonwealth and Sweden in 1655–1660 and what price the state and the population paid for it? What was the condition of Courland military and their fortifications during that time?

All these questions could be answered upon investigating the history of Bowsk, one of the main cities of the Duchy in 1658–1660, when the territory of Semigallia was the scene of fierce military battles between Swedish and Lithuanian forces, while local population was generally not only passive observers, but the main victims.

Key words: Polish-Lithuanian Commonwealth, Sweden, Second Northern War, Duchy of Courland and Semigallia, Bowsk, Jacob Kettler.

Summary

The subject of this article is the history of Bowsk (Bauska), one of the main cities of the Duchy of Courland and Semigallia during the war between Polish-Lithuanian Commonwealth and Sweden, the so-called Second Northern War. During this conflict Courland's prince Jacob Kettler, who was a vassal to Polish-Lithuanian state, initially took a middle course between warring powers and kept neutrality. At the end this tactic was not successful and did not prevent his country from Swedish intervention and takeover in October 1658. Bowsk is a good example how weak the Duchy of Courland and Semigallia was in confrontation with the powerful neighbours.

Bowsk castle, despite good defensive location and partially modernized fortifications, but lacking proper defensive crew, without a fight capitulated to Swedes on 12 October 1658. The commanding officer, Colonel Wilhelm Korff, earlier having served over 30 years as an officer in the Lithuanian army, was accused of betrayal and sentenced to death at the Diet in Warsaw in 1659, but the sentence was not carried out.

However, the experienced Swedish soldiers took advantage of the defensive possibilities of Bowsk and more than four months (from October 1659 till March 1660) successfully defended the castle from the Lithuanian army.

However, the highest price was paid by the Latvian population, who perished during the conflict in large numbers and the environs of Bowsk were devastated in the radius of several kilometres.

This article deals also with the history of Bowsk after the end of the war of 1660. Jacob Kettler had big problems with taking the city back, because the Swedish garrison did not want to vacate it and the Lithuanians wanted to take the castle as a barter for defending Courland's interests during the peace negotiations in Oliva.